

MOJ ŽIVOT DRUGDJE

Marin Cvitanović

*“Ja ne sumnjam, u Hrvatskoj je uvijek netko dobro živio,
Naravno, nikad mi” (B. Maruna)*

Hrvatska je tradicionalno iseljenička zemlja i danas više ljudi hrvatskog porijekla živi izvan, nego unutar njezinih granica (Jerić, 2019). Kroz povijest, valove iseljavanja uzrokovali su događaji poput bolesti vinove loze u Dalmaciji u 19. stoljeću te brojne ekonomske krize i ratovi u 20. stoljeću. U počecima glavna odredišta bila su SAD, Južna Amerika, Australija ili npr. Novi Zeland gdje su iseljenici iz Dalmacije odigrali važnu ulogu u stvaranju i razvoju vinarstva i vinogradarstva (Mabbett, 1998). U kasnijim fazama 20. stoljeća europske države poput Njemačke, Austrije ili Švicarske bile su najčešće odredište emigranata iz Hrvatske, da bi posljednji iseljenički val nastao pristupanjem Republike Hrvatske Europskoj uniji 2013. godine (Župarić-Ilić, 2016). I sam sam dio ovog posljednjeg “vala” te od 2016. živim u Engleskoj. Namjera ovog članka stoga je prikazati neka opća mjesta znanstvene teorije na temu migracija kao sto su privlačni i potisni čimbenici, identiteti, dijaspora i integracija, te predstaviti neke brojčane podatke kao indikatore procesa migracija. Osim toga, rad će nastojati pružiti i kvalitativni osvrt koji ide dalje od statistike, jedan osobni (individualni) doživljaj kao ilustraciju navedenih procesa.

Emigracijski „val“ iz prethodnog odlomka stavljen je pod navodne znakove jer riječ *val* implicira masovnost i grupni poduhvat, gotovo i zajedništvo. U mom slučaju uključivao je tek dvoje ljudi koji su s tri putne torbe napustili Hrvatsku, nakon što su u njoj proveli 34 godine. U Hrvatskoj smo obojica imali posao, živjeli

smo u lijepom (unajmljenom) stanu u zeleno gradskoj četvrti, i imali smo obitelj i prijatelje. Odlaskom smo ispraznili mršavu ušteđevinu, dodatno se zadužili u banci, a u roditeljskoj kući ostavili sve drugo što smo privredili u Hrvatskoj u proteklom desetljeću (jedan bicikl). Selidba u Englesku predstavljala je mali korak u nepoznato. Nikada prije nismo posjetili Bournemouth, grad koji nam je postao dom posljednjih osam godina, a kojeg sam tražio na karti netom prije Skype intervjua za posao predavača na lokalnom sveučilištu. Niti prvi susret s Bournemouthom nije nas oduševio – dio oko autobusnog kolodvora djelovao je zapušteno i nesigurno, a put od autobusne stanice do našeg privremenog smještaja odužio se jer je ulicu kojom smo trebali proći zatvorila policija radi ubojstva.

Donekle sličnu emigrantsku priču samo u posljednjih desetak godina moglo bi ispričati preko dvjesto tisuća mojih bivših sugrađana (Pokos, 2017), iako točni podaci neće biti dostupni sve dok Hrvatska ne uvede registar stanovništva. Procjenjuje se da bi demografsku statistiku trebalo korigirati 2.6 puta, ali dostupni podaci ukazuju da najviše odlazi stanovništvo u najproduktivnijoj radnoj i reproduktivnoj dobi te da je, za razliku od „gastarbajterske“ emigracije 1960ih i 1970ih, sve veći udio kvalificiranih i visokoobrazovanih pojedinaca u obrazovno-profesijskoj strukturi iseljenika (Lučan i sur., 2022; 2019; Stolnik, 2018). Slični trendovi primijećeni su u npr. Rumunjskoj iz koje je od 2007. emigriralo gotovo tri milijuna ljudi (najviše u Europsku uniju), ili u Poljskoj gdje se nakon pristupanja EU više od 12 % ukupne poljske radne snage preselilo samo u Ujedinjeno Kraljevstvo. Tako više od 20 % ljudi rođenih u Rumunjskoj danas živi izvan njezinih granica, a Poljaci su najbrojnija ne-britanska nacija u čitavom Ujedinjenom Kraljevstvu (OECD, 2019; ONS 2019).

Sl. 1. Bournemouth (pop. 196,500) viktorijansko je ljetovalište na obali La Manchea. S gradovima Pooleom i Christchurchom čini najveću neindustrijsku konurbaciju u Europi (pop. 466,600). Na slici most preko rijeke Avon u Christchurchu.

Statistike koje se fokusiraju na radnu snagu i zapošljivost sugeriraju da su ekonomski razlozi najčešći privlačni čimbenici (eng. „pull factor“) prilikom odluke o emigraciji. Istraživanje Škrebilin Kirbiš (2019) doista pokazuje da je petina studenata više ekonomske škole u Zagrebu sklona emigraciji iz Hrvatske, i da

je najvažniji prediktor sklonosti emigraciji prilika za posao. Slične podatke iznose i Kolčić i sur. (2014), prema kojima je više od trećine studenata završne godine medicine spremno na trajnu emigraciju, uglavnom povezano s usavršavanjem u inozemstvu ili s nemogućnosti dobivanja željene specijalizacije u Hrvatskoj.

Kao privlačni čimbenici u literaturi se još spominju i bolji životni standard ili vjerske i druge osobne slobode u državi odredištu. Osim privlačnih, postoje i potisni čimbenici (eng. „push factor“), koji uz negativne ekonomske pokazatelje u matičnoj državi, uključuju razloge kao što su korupcija, nepotizam, općenito nezadovoljstvo životom ili pesimizam oko budućnosti (Škreblin Kirbiš, 2019; Kazlauskienė i Rinekvičius, 2006; Bryer i sur. 2020).

Ovi čimbenici obično su povezani i ključni su pri donošenju odluke o emigraciji, ali i povezivanju s bivšim sugrađanima u odredišnoj zemlji nakon preseljenja. Raseljena zajednica, *dijaspora* (grč. rasijanost, rasutost) nastoji zadržati svoj identitet, kulturu, jezik i običaje izvorne domovine, održavajući vezu s njom kroz različite oblike komunikacije i interakcije. Često dijaspora igra važnu ulogu u gospodarstvu i kulturi svoje matične zemlje putem financijskih priloga, kulturnih razmjena i druge podrške. Prema Svjetskoj banci, samo 2022. godine strani radnici poslali su preko 800 milijardi dolara u svoje (bivše) domovine. Ako isključimo Kinu iz jednadžbe, financijske doznake radnika iz inozemstva tako su najveći izvor stranog ulaganja u zemljama u razvoju u čitavom svijetu. Za manje države to je vrlo važna stavka u bruto društvenom proizvodu. Tako 38 % ukupnog BDP-a Libanona dolazi od financijskih doznaka libanonske dijaspore, 22 % u slučaju Nepala ili 7.6 % u slučaju Hrvatske (podaci Eurostata za 2022), što je najveći udio u BDP-u u čitavoj Europskoj uniji.

Za razliku od npr. Njemačke, gdje živi gotovo pola milijuna osoba s hrvatskim državljanstvom, hrvatska dijaspora u Ujedinjenom kraljevstvu jedna je od manjih¹.

Prema popisu iz 2021. ukupno 7,008 stanovnika Ujedinjenog Kraljevstva izjasnilo se kao Hrvati, od kojih dvije trećine živi u metropolitanskoj zoni Londona. Već prilikom traženja prvog stana u Bournemouthu u jesen 2016. saznali smo da i ovdje ima Hrvata. Djelatnica agencije sugerirala nam je stan u jednoj ulici. „Susjedi bi vam bili jedna obitelj iz Hrvatske“, objasnila je glavni kriterij. Umjesto toga, uzeli smo stan bliže sveučilištu.

Pronalaženje stana u Engleskoj ipak nije bilo toliko jednostavno. Nitko nam nije bio spreman iznajmiti stan bez potvrde o britanskom bankovnom računu, dok niti jedna banka nije htjela otvoriti račun bez dokaza o adresi u Engleskoj. Naime, ovdje nema prijave adrese na policiji – ne postoje kategorije prebivališta i boravišta, pa čak niti osobne iskaznice. Dokaz identiteta je najobičniji odrezak od računa za režije s imenom i adresom, pomoću kojeg se otvara račun u banci ili npr. podiže paket na pošti. Iz začaranog kruga izvukla nas je sveučilišna kadrovska služba – nakon nekoliko tjedana u skupom Airbnb, napokon smo se mogli useliti se u naš stan pokraj groblja. Susjedi su nam bili englesko-francuska obitelj s dvoje male djece, vrlo kratko jedna seksualna radnica za kojom smo žalili nakon što se u taj stan uselila skupina glasnih talijanskih studentica, te dva Britanca od kojih je jedan u slobodno vrijeme dilao marihuanu, a drugi vjerojatno i nešto teže. Ovaj potonji se odselio nakon što je napadnut bejzbolskom palicom u vlastitom stanu. Nakon napada potražio je zaklon kod nas (jedino smo mi otvorili vrata nepoznatom čovjeku s krvavim licem u tri sata ujutro), zbog čega smo se kasnije pojavili na općinskom sudu u Bournemouthu u ulozi svjedoka. Na zidu sudske čekaonice bila je slika Dubrovnika, ulje na platnu vjerojatno kao suvenir nekog davnog ljetovanja.

¹ Čak je i Irska popularnija od Velike Britanije za hrvatske građane – u zadnjem međupopisnom razdoblju u Irskoj hrvatski je bio treći najbrže rastući jezik u Irskoj, iza ukrajinskog i hindija.

Sl. 2. Bournemouth se nalazi samom početku Jurske obale koju je UNESCO 2001. godine proglasio Svjetskom prirodnom baštinom. Na slici Jurska obala u blizini Lulwortha.

Kroz takve detalje Hrvatska je i dalje bila prisutna u Engleskoj. Mjestimično bi provirila s polica supermarketa u vrećicama Vegete ili bi se smiješila sturističkih oglasa u izlozima. Mismotih prvih godina „dijasporu“ i Hrvatsku izbjegavali koliko smo god mogli. Kad bismo na ulici čuli hrvatski jezik, zašutjeli bismo i ubrzali korak. Kolege i prijatelji iz Bournemoutha spominjali bi nam neke vlastite prijatelje hrvatskog porijekla, a mi bismo se nasmijali i promijenili temu. To prvo razdoblje bilo je detoksikacija od Hrvatske. Čak i posjet prijateljima i obitelji u Zagrebu u početku su bili stresni i komplicirani, no svake put sve manje. Žuč i razočaranje nisu nestali, ali su se smanjili dovoljno za pogled unatrag i evaluaciju vlastitih *push* i *pull* faktora.

Život u Hrvatskoj u jednom trenutku postao je (pre)težak – od mene se očekivalo da živim prema tuđim pravilima i očekivanjima. Možda to nije bio jedan trenutak, već dugotrajan niz događaja koji su me postupno doveli do spoznaje da ne pripadam ovakvoj Hrvatskoj, niti želim pripadati. Možda je to bilo onda kad je propala kurikularna reforma, ili svaki put kad bi društvo iznova podržalo HDZ i Milana Bandića na izborima. Ili ono kad je manjina izišla na homofobni referendum «U ime obitelji», sugerirajući mi da sam manje vrijedan i da svoju suštinu trebam držati iza svoja četiri zida, jer mi javni prostor ne pripada. (Bio je to isti trenutak kad je šutljiva većina ostala kod kuće, ne mareći previše za takve stvari.) Možda

Sl. 3. Izletište Old Harry Rocks pokraj Bournemoutha. Litice od krede istog su postanka kao mnogo poznatije Bijele stijene Dovera.

oni trenuci kad bi na vjenčanjima meni dragih osoba svećenici s oltara prosipali mržnju? Ili onaj trenutak kad sam fizički napadnut na ulici? Bez obzira, da bih sačuvao bar malo zdravog razuma i opstao u Hrvatskoj, bilo je potrebno amputirati neke dijelove samog sebe. Ja sam ipak odlučio amputirati Hrvatsku.

Glavni osjećaj tih prvih mjeseci u Engleskoj bilo je olakšanje. Anonimnost novog grada i nove države utišala je buku u mojoj glavi, a teret i frustracija koje je nosio život u Hrvatskoj ostali su u retrovizoru. Počinjem ispočetka i neke stvari su opet moguće. U prvih nekoliko mjeseci otplatili smo sve dugove iz Hrvatske. Nakon godinu dana kupili smo auto, a nakon manje od tri

godine već smo bili u vlastitom stanu. Na poslu sam u tri godine dvaput promaknut u više zvanje. Došla je i zima, a po prvi put nismo morali raditi financijsku strategiju oko kupovanja nove jakne ili cipela, kome je potrebnije jedno, a kome drugo, a što će izdržati do iduće zime. Ostaje mi vremena i energije da se bavim ljepšim stvarima. Putujem, učim nove stvari i radim na sebi – pokušavam shvatiti što me motivira i koje stvari sam naučio činiti da udovoljim drugima, a koje želim radi sebe. Engleska je prijazna i uljudna, navikla na raznolikost više od Hrvatske. Ovdje nikome nisam zanimljiv niti bitan, a moji životni odabiri ne kvare tuđu djecu niti uzrokuju rasap društva.

Sl. 4. Selo Corfe Castle kraj Bournemoutha smatra se jednim od najljepših i najstarijih sela u Engleskoj. Istoimni dvorac uništen je u Engleskom građanskom ratu u 17. stoljeću

Neke stvari ipak se nisu dogodile. Nismo smanjili broj dolazaka u Hrvatsku i prijateljske veze preživjele su amputaciju. Prilikom svakog posjeta promatramo kako život u Hrvatskoj ide dalje bez nas, djeca rastu, a roditelji polagano stare. Zagreb je u kaosu i polagano se rastače po rubovima. Vidim neka nova, naizgled drugačija lica kroz prozor tramvaja – Hrvatska postaje imigracijska zemlja koja se ne brine za „svoje“ stanovništvo, kako će se onda brinuti za imigrante? Što uopće donosi budućnost? Mladi se odgajaju da budu spremni za dom, ali nespremni za većinu stvari koje život nosi. S druge strane, kako vrijeme u Engleskoj prolazi, sve bolje upoznajem englesku politiku i naličje društva koje me sve više odbija. Nisam ni ovdje ni tamo.

Za vrijeme Svjetskog nogometnog prvenstva u Rusiji opet postajem tipski Hrvat u očima Engleza. Dajem TV intervju na BBC-ju gdje pokušavam pričati o nogometu i politici, ali prilog izrezuju na 20 sekundi i potpisuju me s „nogometni navijač Hrvatske“. Idući dan dajem intervju na BBC Solent radiju. Ispituju me o Luki Modriću, kojeg voditelj naziva hrvatskim herojem. U tom trenutku sjetim se

Mamića, suđenja za kriminal, *'ne sjećam se'*. Prije nego što išta kažem, voditelj me pita: „Je li istina da su Modrićevog djeda ubili Srbi?“ Umjesto odgovora, uspijem promucati da je, baš kao i milijuni drugih ljudi danas, Luka Modrić bio izbjeglica, ali intervju tu završava. Osjećam se posramljeno.

Dobivam novi poziv četiri godine kasnije (jesam li ja jedina osoba iz Hrvatske ovdje?!), ali pristojno se zahvaljujem i ostajem kod kuće. Sve manje takvih stvari me zanima, bez obzira jesu li vezane uz Hrvatsku ili Englesku. Shvaćam da biti emigrant nosi sa sobom neobičnu privilegiju i da me danas manje dotiču stvari koje bi me prije izluđivale. Pripadam svugdje i nigdje istovremeno, to jest ondje gdje se osjećam slobodno i gdje mogu graditi svoju budućnost. Možda je poanta upravo u toj ambivalentnosti i kontradiktornosti: upoznajem različite svjetove i nosim sa sobom jedinstvenu perspektivu emigranta, bez potrebe za pripadnosti plemenu. Život je pun nepredvidivih obrata, ali uvijek otvoren za nova poglavlja i nove početke. Istinska sloboda leži u sposobnosti prilagodbe i prihvaćanju tih promjena.

Literatura

Bryer, T.A., Rauleckas, R., Muraleedharan, V., Butkevičienė, E., Vaičiūnienė, J., Vaidelytė, E., i Miežanskienė, R. (2020). Non-economic Emigration Factors that Might be Pushing Citizens Out of Lithuania. *Viešoji politika ir administravimas* 19(1), 35-52.

Jerić, M. 2019. Suvremeno iseljavanje Hrvata: kakva je budućnost Republike Hrvatske? *Oeconomica Jadertina*, Vol. 9 No. 2, 21-31.

Kazlauskienė, A., i Rinkevičius, L. (2006) The Role of Social Capital in the Highly-Skilled Migration from Lithuania, *Engineering Economics* 49 (4), 69-75

Kolčić, I., Čikeš, M., Boban, K., Bućan, J., Likić, R., Ćurić, G., Đogaš, Z., Polašek, O. (2014). Emigration-related Attitudes of the Final Year Medical Students in Croatia: A Cross-sectional Study at the Dawn of the EU Accession. *Croatian Medical Journal*, 55(5), 452–458.

Mabbett, J. (1998). The Dalmatian influence on the New Zealand wine industry: 1895–1946. *Journal of Wine Research*, 9(1), 15–25. <https://doi.org/10.1080/09571269808718130>

OECD (2019), *Talent Abroad: A Review of Romanian Emigrants*, Talent Abroad, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/bac53150-en>

ONS – Office for National Statistics (2019) Population of the UK by country of birth and nationality: July 2018 to June 2019. <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/ukpopulationbycountryofbirthandnationality/july2018tojune2019>

Pokos, N. (2017). Osnovna demografska obilježja suvremenog iseljavanja iz Hrvatske. *Političke analize*, 8 (31), 16-23.

Stolnik, G. (ur.) (2018). Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2017. Priopćenje: Državni zavod za statistiku, 55(7.1.2). URL: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/07-01-02_01_2018.htm

Škreblić Kirbiš, I. (2019). Međunarodno iskustvo kao mogući prediktor sklonosti studenata prema emigraciji. *Obnovljeni Život*, 74. (2.), 233-248. <https://doi.org/10.31337/oz.74.2.7>

Župarić-Iljić, D. (2016) *Iseljavanje iz Republike Hrvatske nakon ulaska u Europsku uniju*. Friedrich Ebert Stiftung - Zagreb. Ekspertiza.

PRIMLJENO: 17. 4. 2024.

PRIHVAĆENO: 24. 5. 2024.

DR. SC. **MARIN CVITANOVIĆ**, GLAVNI PREDAVAČ

Sveučilište u Bournemouthu, Talbot Campus, Fern Barrow, BH12 5BB, Poole, UK., e-mail: mcvitanovic@bournemouth.ac.uk